

TÜKETİM SOSYOLOJİSİ AÇISINDAN SİGARA KULLANIMI: NİTEL ARAŞTIRMA¹

SMOKING IN CONSUMPTION SOCIOLOGY: QUALITATIVE RESEARCH

Dr. Öğr. Üyesi M. Fatih DEMİRDAĞ

Hakkari Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi,
mfatihdemirdag@hakkari.edu.tr
Hakkari / Türkiye
ORCID: 0000-0002-3179-7994

ÖZET

Sigara, günümüzde bağımlılık oranı yüksek olan ve hem maddi hem de manevi anlamda pek çok olumsuz etkiyi bünyesinde barındıran bir nesnedir. Bu çalışmada sigara sosyolojik bağlamda bir tüketim malzemesi olarak ele alınmıştır. Özellikle dindar kesimde kadın erkek gözetmeksizin sigara kullanımının yaygınlaştığı görülmektedir. Dolayısıyla çalışmada, görüşmecilere dindar kesimin sigara kullanımı hakkındaki düşünceleri sorulmuştur. Nitel araştırma deseni ile tasarlanan bu araştırma 16 görüşmecinin ifadelerine dayanmaktadır. Görüşmeciler Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde çalışan ve farklı alan ve yaş gruplarına tabi akademisyenlerden oluşmaktadır. Bu çerçevede veriler; dini, maddi, sağlıksal, bağımlılık unsuru, gösteriş, statü, keyif ve zevk aracı gibi ifadelerle değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sigara tüketimi, Bağımlılık, Nitel, Gösteriş.

ABSTRACT

Today, cigarette is an object that has a high addiction rate and contains many negative effects in both material and spiritual terms. In this study, cigarette is considered as a consumption material in the sociological context. It is observed that smoking is widespread, especially among the religious people, regardless of men and women. Therefore, in the study, the opinions of the religious people about smoking were asked to the interviewees. This research, which was designed with a qualitative research design, is based on the statements of 16 interviewees. The interviewees consist of academicians working at Ankara University Faculty of Theology and subject to different fields and age groups. In this context, the data; He evaluated religion with expressions such as material, health, addiction, vanity, status, enjoyment and pleasure.

Keywords: Cigarette consumption, Addiction, Qualitative, Showiness.

¹ Bu makale, "İlahiyatçı Akademisyenler Gözüyle Dindarlarda Tüketim Kalıpları: Ankara Örneği" adlı dokta tezinin (Demirdağ, 2021) bir bölümünden türetilmiştir.

1. GİRİŞ

Modern dünyada tartışılan önemli kavramlardan biri kuşkusuz bağımlılıktır. Bağımlılığı Latince “addicere” kelimesi “adamak; kendini başkasına adamak” anlamına gelen sözcüğü, bir şeye teslim olmak bağlamında ifade edebiliriz (Aksu, 2017). Zira bağımlı, bir nesne ya da şahıs gibi unsurlara bağlı olan ve onsuz yapamayacağına inanan bilişsel tutuma sahip kişidir. Bu bağlamda çalışmamızda sigara ve sigara bağımlılığı sosyolojik açıdan bir tüketim unsuru olarak ele alınmıştır. Nitekim modadan markaya, gezilen mekândan yenilen içilene kadar tüketim, bireyler için yeni anlam ve haz dünyaları inşa etmiştir. Sigara da bahsedilen anlam dünyası içerisinde Potlaç niteliğine bürünmüştür.

Potlaç kavramı kısaca beslemek ve tüketmek anlamlarını karşılamaktadır. Esasen Potlaç kavramı tek tanrılı dinler öncesi kâinatı hegemonyası altına alan bir hayat tarzı ve yeniden bölüşüm aracı bağlamında değerlendirilmektedir (Mauss, 2018: 78-79). Veblen’in “aylak sınıf” olarak ifade ettiği aylaklıktan keyif alan ve yaşamın konforlarına doğru koşan bu sınıf potlaçlarla çağrışım yapmaktadır. Aylak sınıf ayrı yiyecekler-içecekler, ayrı giyim unsurları ile diğer sınıflardan kendilerini farklı tutar, saygınlık ve statülerini yüksekte tutmaya çalışır (Eröz, 2014: 303). Bu açıdan sigaranın da arka planında gösteriş amacının bulunduğu bir realitedir. Dolayısıyla “görünüyorum o halde varım” mottosu ile gelişen vitrin toplumunda sigara, tüketim habitusunun önemli bir keyif maddesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu mottoyu Baker’in yaklaşımıyla şöyle bağdaştırabiliriz;

“Biz sürekli olarak fikirlerin bombardımanı altındayız. Sokakta yürürken, Ahmet ile karşılaştığımızda işte bir “Ahmet fikri” ve ardından gelen bir dizi çağrışım... Biraz ilerde Mehmet ile karşılaştığımda, işte bir “Mehmet fikri” ve onun çağrışımları... Sabahleyin, alacakaranlığı geride bırakarak yükselen güneş ve onun “fikri”, öğleyin daha yakıcı bir güneşin “fikri” ve onun akşamleyin çekip gidişi” (Baker, t.y.d).

Yukarıda da ifade edildiği üzere “görünen şey iyidir, iyi olan şey görünür”. Bu bağlamda gösterinin görünür kıldığı ve yaşanmış her şey üzerinde hâkim olan şeyse meta dünyasıdır² (Debord, 1996: 13-25). Dolayısıyla tüketim toplumunun en önemli tüketimi metalaşan göstergelere yönelik gerçekleşmektedir. Debord, bu çerçevede tüketimi gösteri toplumu ifadesiyle açıklamış, gerçek ve sahte olanın ayırımını ele almıştır. Ona göre gösteri toplumunda yer alan pasif insan artık gerçek ile sahteyi ayırt edemeyecek bir hale gelmiştir. Nihayetinde insanın toplum içerisinde var olma biçimi üretimden tüketime evrilmiş ve insan sahte ihtiyaçlarını giderebilmek için çalışmaya mecbur bırakılmıştır.

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmada nitel araştırma tekniğinden yararlanılmıştır. Nitel araştırmalarda gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi veri toplama yöntemleri kullanılır ve algılar ile olaylar doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmaya çalışılır (Yıldırım ve Şimşek: 2016).

Yüz yüze derinlemesine görüşme yapılan çalışmada veri toplama yöntemi olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinden istifade edilmiştir. Bu açıdan görüşmecinin mülakat sırasında sunacağı ifadelerle dayalı olarak açık uçlu görüşme formu esnek bir biçimde tasarlanmıştır (Aypay vd., 2014: 151).

Araştırmanın çalışma grubu Ankara il merkezinde yer alan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde görev yapan akademisyenlerdir. Nitekim nitel çalışmalarda hem veri kaynaklarının sınırlılığı hem veri toplama araçlarının yapısı hem de yapılan analizlerin özelliği nedeniyle çalışma örnekleminin geniş olması pek mümkün değildir (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

² Debord’a (1996) göre görülen dünya metaların dünyasıdır.

Bu sebeple makalede 16 kişinin ifadelerine yer verilmiş ve buradan elde edilen veriler değerlendirmeye alınmıştır. Ayrıca çalışmada gönüllülük esas alınmış ve görüşmecilerin kimlikleri saklı tutulmuştur. Yine bu çalışmada görüşülen kişilerden izin alınarak ses kaydının alındığını da belirtebiliriz. Bu bağlamda yapılan bireysel görüşmelerin en azı 35 dakika ve en uzununu da 3 saat sürmüştür.

3. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ

Araştırmacı tarafından veriler önce bilgisayar ortamında yazılı hale getirilmiş ve görüşmecilerin sorulara verdikleri yanıtlar içerik analiziyle çözümlenmiştir. Leedy ve Ormrod'a (2005: 142) göre içerik analizi (content analysis), bir konudaki metnin detaylı ve sistematik bir biçimde incelenmesidir. Her bir görüşmecinin cevapları A1, A2, A3, ... A16 şeklinde kodlanmıştır. Akademisyenlerin ifadeleri içeriklerine ve benzerliklerine göre kodlanmıştır.

4. VERİLER

Dindar kesimde son yıllarda sigara kullanımının yaygınlaştığı pek çok kişi tarafından gözlemlenmektedir. Özellikle eskiden tek tük ellerinde sigara ile denk gelinen tesettürlü kadınlara bugün hemen hemen her köşe başında rastlanabileceği aşikârdır. Ayrıca cami avlularında çoğu kişinin de ezan saatini beklerken sigara tükettiği görülebilmektedir. Bu anlamda çalışmada, görüşmecilere dindar kesimin sigara kullanımı hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Bunun yanı sıra görüşmecilerden sadece beş kişi kendisinin de düzenli olarak sigara içtiğini belirtmiştir. Yine görüşmecilerden iki kişi ise ara sıra sigara kullandığını ifade etmiştir.

Sigarayla ilgili olarak ifade edebileceğimiz husus, bir kuşatma mekanizması ile bağdaştırılabilir. Keza çalışmada gösteriş, statü, hava atma ve özentilik gibi cevaplara rastlanmıştır. Baker'in (2003) ifade ettiği üzere birey hiç durmadan, her biri kendi yasalarına sahip olan bir kuşatma mekânından öbürüne geçmektedir. İlk etapta aile; akabinde okul (artık ailede değilsin); ardından kışla (artık okulda değilsin) ve nihayetinde de fabrika; kimi zaman hastane veya hapishane, yani kapatılmış kuşatılmış çevrenin en önde gelen örneğidir.

Çalışmada elde edilen verelere baktığımızda bazı görüşmecilerin konuyu özellikle tesettürlü kadınlar üzerinden ele aldığı görülmüştür. Bu hususla ilgili olarak mesela bir görüşmeci, kadınların önceden gizli saklı sigara içtiklerini ve sigaranın hiçbir insana, özellikle de tesettürlü kadınlara yakışmadığını dile getirmiştir: *Yani kadınlar gizli içilirdi. Mesela bizim köydeki hani o işte köydeki ev hanımları ahırlara gidip sigara içerlerdi. Kocasından kayınpederinden falan gizli. Şimdi makyaj gibi bence o da yakışmıyor. Özellikle kapalı bir bayana yakışmıyor, çok rahat içiyorlar. Ben hani genel olarak sigarayı insana yakıştırmıyorum. Hani çünkü çirkin bir şey, pis bir şey yani. Dini açıdan da ne bileyim israf boyutu var. Sağlık boyutu var. Zarar boyutu var. Yani hem parayı hem kendini tüketiyorsun. Çirkin bir şey diye görüyorum. Hani bu kişinin hak özgürlüğü falan filan onlar ayrı şey ama bence yakışmıyor bir insana... Kendine bu kadar zarar vermek, kapalı kadınlara hele dediğim gibi hiç yakışmıyor. A1*

Sigaranın dini anlamda değil sağlık açısından sorgulandığını beyan eden bir diğer görüşmeci de sigara tüketimini alışkanlık bağlamında değerlendirmiştir: *Daha çok alışkanlık olarak bakıyorum. Bunun dindarı dindar olmayanı yok. Müslüman toplumlarda sigaranın çok ciddi haram algısı yok. Daha çok sağlık açısından sorgulanıyor. Eskiden kadınlar gizli içerdi ama artık yaygın. Erkek içiyorsa kadın da içsin yani normale alıştıysa. A2*

Kendi hayatındaki örnekle konuyu değerlendiren bir başka görüşmeci de insanların sigaranın zararlı olduğunu bildiği halde tükettiğini ifade etmiştir: *Ben kapalıyken de kullanıyordum şimdi de kullanıyorum. Sigarayı tüketenlerde sigaranın zararlı olduğunu bilerek tüketiyorlar. Yani dinden ziyade hem bedensel hem de ekonomik anlamda bir zararı var yani. Ekonomik maliyet olarak çok bir şey yok diye düşünüyorum. Şöyle diyelim sigara haramı helali bilmem ben şöyle söyleyim. Vicdanıyla ben Allah huzurunda Allah bana vay sigarayı niye içtin bilmiyor muydun dedi. O zaman şaşırmam. Niye bana bunu dedi diye. A3*

Görüşmecilerden A4 ise yine tesettürlü kadınlara sokakta sigara içmeyi yakıştıramadığını belirtmiştir. Bu anlamda o, sokakta sigara içen tesettürlü kadınları gördüğünü ve bu durumun “sırıttığını” ifade etmiştir.

Ayrıca A4 dinin bu alışkanlık üzerinde bir tesirinin olmadığını da düşünmektedir: *Dinin bir katkısı olmuyor sigaraya. Diyanet haram dese ne yazar bir alışkanlık. A4*

Konuyu kadın bağlamında ele alan bir grup görüşmesinin diyalogları aşağıda aktarılmıştır:

Ben bunu sağlıklı bağdaştırıyorum. Kimi kesim işte başörtülü kadının elinde bir sigara falan bunu yanlış buluyorum. Kadın erkek fark etmeksizin bu zararlı bir şey. Sigara bile cinsiyetleştiriliyor. İnce kalın tutuşu falan mesela bir erkek de bir şey yok bizim bu kadınların dezavantajı kıyafet olayı. Kadınlarda simgesel ibareler olduğu için dindarlık kadın üzerinde. Bir müslüman adam sigara içtiğinde kimsenin tepki verdiğini görmüyorum ama başörtülü bir kadın sakız çiğnediğinde, sigara içtiğinde, işte kakhaha attığında bile tepki çekiyor. A5

Dindar erkeği ayırıştıramazsın din kadın üzerinden yapılıyor. Rimel aşkına diye bir kadın var. Kadın örtülü, böyle makyaj videolar falan çekip paylaşıyor. Kadın resmen linç edildi. Geçen bir programa çıkmıştı. Ama çok normal kadın bir ilgisini yapıyor. Makyajı seviyor çıksın yapsın. Bunu örtülü diye sen neden din ya da olumsuzla örtüştürüyorsun. Sigara da böyle. A6

Sigarayı israf bağlamında değerlendirenlerin ifadelerine de deşifrelerde rastlamaktayız: *“Bir kere hem keseye hem bedene zarar. İsrafın büyüklerinden biri. Canını israf ediyorsun hadi maddiyatı geçelim. A7. İsraf, ailenin rızkını üstelik sağlığına zarar vererek ziyan ediyorsun. A8. Kesinlikle ben israf derim.” A9*

Diğer taraftan çalışmada sigarayı statü bağlamında değerlendirenler de olmuştur: *Sigarayla hava atanlar da var. Özentilik olabiliyor gençler arasında. Diziler, reklamlar, filmler. Tabii ünlü biri havalı poz. Dindar kesimde de diğer kesimde de sigara insanın ortak sorunu. A10*

Yukarıdaki görüşmecinin ifade ettiği üzere televizyon ve internet kültürü gibi kitle iletişim unsurları sigara kullanımını tetikleyici bir araç olarak düşünülebilir. Zira ekranlarda imaj kültürü bize “tüket beni diye” mesaj sunmaktadır. Bu durum bize Ulus Baker’in şu sözlerini hatırlatmaktadır;

“Her jenerasyon daha az okur ve daha çok izler... Benden daha az okuyorsunuz, fakat benden daha fazla izliyorsunuz. Yazık... Bu televizyon ki siz onu başka herhangi bir şeyden daha çok izliyorsunuzdur... Bu imajların kültürü... Bizi her yerde bombalıyorlar... Sadece sinema salonunda değil, caddede, yolda ve televizyon yoluyla evlerimizin içinde” (Baker, t.y.a)

Bir görüşmeci de sigarayı ekonomik ve bedene zararlı bir musibet olarak yorumlamıştır: *“Sigara bir zehir tabii bu da bir musibet. Hem tüketim hem pislik ve koku. Ben gençlikte tek tük içerdim. Yurt dışında falan bazen bir paket bir ay iki ay giderdi. Sürekli içenler derdi ki biz senin gibi yapabilirsek hiç bırakmayız. Ama sonra iki bin beşte bıraktım. Tataristan’a gittiğimde orda selefilik hâkim sigara yasak. İşte yurttan ben de zaten bıraktım. Ondan sonra ne kadar pis bir şey olduğunu sonra anlıyorum, içerken anlayamıyoruz. Hem ekonomik hem bedeni yani zararlı bir şey. Maalesef erkek çocuklarımın ikisi de kullanıyor.” A11*

“Bir şey zararlı ise o dinen caiz değildir” diyen bir görüşmeci, İslami düsturlara göre sigaranın haram olduğunun usulen ifade edilebileceğini söylemiştir: *“Sigaranın insana insan sağlığına zararlı olduğu konusunda artık toplamda hiçbir kuşku kalmadığı kanaatindeyim. Bir müslüman sigaranın mübah olduğunu ifade edemez. Bir şey zararlı ise orada dinen de caiz değildir. Ben bir sigarakolik insan olarak ben güzel içerim. Sigaranın helal olduğuna mübah olduğuna inanmıyorum. Mutlaka sigarayı bırakmam lazım hiç ellerinde bırakması lazım. Sigarayı bırakmanın yolu da baskıyla olmuyor. Zihinlerine zihinlerimizde sigaraya karşı bir nefret duygusu uyandırarak bundan uzaklaşmamız lazım.*

Sigaraya haram dediğiniz anda da bir anda yani o insanların önemli bir kısmı birdenbire bırakamayacağından dolayı içinde ben her gün haram işliyorum diye biraz sıkıntı ya o zaman sigara içmeye devam edeyim ben zaten bakmışım diye bir olumsuzluğa daha yol açabilir mi bilmiyorum. Ama devletin sigaranın sadece içenlerde değil üretiminde de bir planlama yapmasının özellikle dış ülkelerden getirilen sigaranın içeriğinin ne olduğunu bilemiyoruz. Sınırlandırılmasının faydalı olacağını düşünüyorum. Tedavisi bile devlete millete ne kadar zarar verdi, malum herkesçe biliniyor.” A12

Ayrıca sigarayı bir eğlence olarak tanımlayan A13’ün tecrübesi ise şöyledir:
Sigara bazen ben de kullanıyorum da maalesef bu sigara batı ülkelerinde Amerika’da ve çok önemli sağlık sorunlarına ve bu sağlık sorunları daha önemli. Sağlık giderlerine yol açıyor bu tabii. Yiyecekler içecekler her gün mesela yiyecek içecekler konusunda yok işte yağlar, ne bileyim şeker yemeyin meyve yemeyin ve çekinceler ileriye sürülüyor. Et yeme yağ yeme. Bunları içme. Hep böyle sürekli uyarılar, sağlık sorunlarına yol açıyor ya bu sağlık sorununa küresel bir sorun. Yani sadece sigara değil bağımlılık yapan insanın hem zihnini hem ruhunu hem bedenini hem ekonomik olarak hem ahlaki olarak yani hem bireye aileye ve ülkeyi toplamak zor duruma sokan ve çok büyük bir yaygınlık kazanan bu tür problemler işte. Sigara maalesef sigara dünyada çok yaygın kullanımı olan bir eğlence aracı ve bağımlılık yapıyor. Ciddiye alınacak bir sorun, bazı kötü alışkanlıkların çünkü çok yaygın uyuşturucu ve pek çok türlü alkoller ve bu alkollerin çeşitleri bireysel ailevi ya da sosyal yaşantıya etkileri. E şimdi bunlar çok yönlü zarar verici şeyler.

“Sigarayı konuşsak herkes cehenneme gider” diyen bir görüşmeci, sigaranın en çok ilahiyat fakültesinde tüketildiğini söylemektedir: “*Vallahi Diyanet ne demiş çok umurunda değil ama dindar muhafazakâr camia ya da sigarayı konuşursak herkes cehenneme gider. Ben bu kadar çok sigara tüketilen bir camia daha görmedim ilahiyat fakültelerinde öyle. Benim ilk şaşırduğum şey buydu. Bu camiada inanılmaz sigara içiliyor. İsrâf boyutu kesinlikle var şimdi zam geldi. Adam diyor sarma içerim, kaçak içerim diyor bunun çok yolu”.* A13

Sigarayı sosyal ve psikolojik bir değere sahip olması açısından ifade eden A14’ün aktardıkları da şöyledir:

Şu anda içtiğim sigara, evet dünya çapında ne kadar hudut sınır da koysan önüne geçilemeyen bir alışkanlık. Şu anda sigara içen ben faydalı olduğunu iddia edecek kadar aptal değilim ama yine aynı şekilde tıbbi olarak sigaranın doğrudan zararlı olduğu bilinen bir şeyden muztarib bir hastanın da durup dururken sigara içmesinin de doğru bir hareket olduğuna inanmıyorum. En azından israftır. Bazı insanlar kendim gibi bir mazarret değil ama sosyal psikolojik bir değeri var. Ben çok sinirlendiğim zaman belki bir alışkanlıktır çoğu ama sigara ararım içerim.

Görüşmecilerden A15 de sigara tüketiminin din ile bir ilgisinin veya bağlantısının olmadığını dile getirmiştir. Bu açıdan o, dindar kesimden veya diğer kesimden olsun insanların sigarayı bir eğlence vasıtası olarak gördüğünü beyan etmiştir. Öte yandan o, kendisinin sigara kullanmadığını belirterek sigarayı sağlığa zararlı olan kötü bir tüketim alışkanlığı olarak tanımlamıştır. “*Sigara içenleri değil içmeyenleri bulmak lazım, cami avlularında bile var*” diyen bir görüşmecinin sözlerini burada aktarıyoruz:

Artık Diyanet’in çıkardığı son kuralla sigara içenlere hac görevi verilmeyeceği gibi bir söylem vardı. Tabii ne kadar doğru bilmiyorum. Sigara tabii aile rızkı açısından ekstra harcama ve pahalı bir tüketim unsuru, artı bedene de zarar. Hem keseğe hem sıhate zarar olması itibariyle tabii dinsel açıdan çok da uygun bir durum değil. Fakat gençler, öğrenciler, kızlar, tesettürlü olması ya da muhafazakâr veya diğer kesimden olması fark etmiyor. Ellerinde sigara köşe başlarında artık gizlenme de yok. Sonra nargile kafelerde duman tüttürmeler elit mekânlara gidiyorlar. Öyle sade bir yer de değil. Mekânın şık olması da önemli.

Yani sigara artık tüketimin bir unsuru sakız çiğnemek gibi basit bir hal aldı. Cami avlularında ezan beklerken yakanlar, cumadan çıkar çıkmaz yakanlar, sigara içen değil sigara içmeyenleri bulmak lazım. Sigaranın dindarlığı yok. A16

5. SONUÇ

Bu araştırmada ilahiyatçı akademisyenlerin tüketim sosyolojisi çerçevesinde sigara içme ve sigara kullanımı hakkındaki görüşleri incelenmiştir. Araştırma nitel araştırma yöntemine uygun olarak yüz yüze görüşmelerle gerçekleştirilmiştir. Başta sosyal medya olmak üzere genel olarak internet, film, dizi ve reklamlar bireyleri sigaraya özendirilmektedir. Bu noktada bireylerin sigara içmeye veya içmemeye karar vermesinde vitrin toplumu, mevki ve değer, tüketim kültürü ve özentilik gibi faktörler ön plana çıkmaktadır.

Sonuç olarak ifade edebileceğimiz husus, sigaranın sağlığa ve ekonomik seviyeye verdiği ziyandan dolayı israf olarak değerlendirilmesidir. Nitekim dini unsurlardan ziyade buradaki önemli boyut sigaranın sağlıksal tesiridir. Ayrıca sigara tüketiminin insana yakışmayan bir davranış olduğu sonucuna da varmak görüşmecilerin beyanları doğrultusunda mümkündür. Son olarak görüşmecilerin ifade ettiği üzere günümüzde sigara bir eğlence, keyif, hava atma ve statü malzemesi olarak da kullanılabilir.

KAYNAKÇA

Aksu, M.H. (2017). *Alkol bağımlılığı ve opiat (eroïn) bağımlılığı tanısı alan ayaktan takip edilen erkek hastalarda depresyon, anksiyete, aleksitimi ve bedensel belirtilerin incelenmesi*. Uzmanlık Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Ruh Sağlığı ve Hastalıkları.

Aypay, A., Cemaloğlu, N., Sarpkaya, R., Tomul, E., Baştürk, R., Ellez, M., Şahin, B., Yolcu, H., Karakaya, İ. & Turgut, Y. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (Edt. Abdullah Tanrıoğen) (4.Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Baker, U. (t.y.a). Visual Thinking-Lecture I. Erişim: Ağustos 7, (2019). <http://www.korotonomedy.net/kor/index.php?id=21,249,0,0,1,0>,

Baker, U. (t.y.d). Kullanışlı Bir Felsefe: Spinozacılık. Erişim: Mart 23, (2019). <http://www.korotonomedy.net/kor/index.php?id=21,140,0,0,1,0>,

Baker, U. (2003). F-Tipi, Mernis ve İnternet: Hapishanenin İçi Ve Dışı. Erişim: Ağustos 2, 2019, <http://www.korotonomedy.net/kor/index.php?id=21,230,0,0,1,0>

Debord, G. (1996). *Gösteri Toplumu ve Yorumlar*, Çev. A. Ekmekçi ve O. Taşkent, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Eröz M. (2014). *İktisat Sosyolojisine Başlangıç*, Ötüken Yayın No: 1058, Kültür Serisi: 584, 4. Basım, İstanbul.

Leedy, P. D. & Ormrod, J. E. (2005). *Practical Research: Planning and Design* (8th ed.). Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.

Mauss, M. (2018). *Armağan Üzerine Deneme, Arkaik Topumlarda Değiş Tokuşun Biçimi ve Nedeni*, Alfa Yayınları, 1. Basım, İstanbul.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (10. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.